

BO'LAJAK PEDAGOGLARDA ESTETIK DUNYO QARASHNI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARI

Kamilova Shaxnoza Muratbek qizi

Urganch RANCH texnologiyalar universiteti
Pedagogika mutaxassisligi 1-kurs magistranti
<https://doi.org/10.5281/zenodo.15006199>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 01-Mart 2025 yil
Ma'qullandi: 06-Mart 2025 yil
Nashr qilindi: 11-Mart 2025 yil

KEYWORDS

axloqiy-estetik dunyoqarash, shaxs, jamiyat taraqqiyoti, zamonaviy ta'lim yondashuvlari, interfaol metodlar, shaxsiy va kasbiy sifatlar, kasbiy kompetentlik, pedagogik mahorat, muloqot madaniyati.

ABSTRACT

Maqolada axloqiy-estetik dunyoqarash, shaxs rivojida axloqiy-estetik dunyoqarashning jamiyat taraqqiyotidagi o'рни va ahamiyati, talabalarning axloqiy-estetik dunyoqarashni rivojlantirishda zamonaviy ta'lim yondashuvlaridan foydalanish usullari, amaliy mashg'ulotlar jarayonida qo'llaniladigan interfaol metodlar asosida talabalarning shaxsiy va kasbiy sifatlarini rivojlantirish imkoniyatlari haqida so'z boradi.

Ijodiy shaxsni shakllantirish vositasi sifatida o'smir yoshdagilar, talabalarning badiiy-estetik rivojlantirish uzluksiz ta'lim tizimida alohida o'rin tutadi. Badiiy-estetik rivojlanish insonning voqelikka estetik munosabatini, shu jumladan, dunyoni badiiy jihatdan anglash, san'at dunyosiga oshno etish, badiiy-ijodiy qobiliyat, badiiy-estetik qadriyatlar tizimini maqsadga yo'naltirilgan tarzda shakllantirishga imkon beradi. Badiiy-estetik rivojlanish estetik tarbiya negizida amalga oshadi. Ta'lim-tarbiyaning boshqa shakllari kabi estetik tarbiya ham o'z diqqat e'tiborini alohida shaxsga va ijtimoiy guruhga qaratadi.

Estetik tarbiya ham umuminsoniy va milliy qadriyatlarni qaror toptirishga xizmat qiladi. Chunki, tarbiya inson ongiga, xis-tuyg'ulariga, tasavvuriga, e'tiqodiga, dunyoqarashiga, xatti-harakatlariga, xulq-atvoriga ta'sir o'tkazishni o'z oldiga maqsad va vazifa qilib qo'yadi. Estetik tarbiya ham ana shu umumiy maqsad va vazifaning tarkibiy qismi sifatida amal qilib, tarixiy-ijtimoiy jihatdan ahamiyatga molik hodisani anglatadi. Shuni ta'kidlash joizki, qadimgi dunyoda umuman tarbiya maqsadi estetik asosda namoyon bo'lgan. Masalan, qadimgi yunonlarda estetik tarbiya maqsadi fuqarolarning har tomonlama rivojlanishiga, "ruh va badan" hamohangligini qaror toptirishga yo'naltirilgan edi.

Aflotun va Arastu kabi zabardast mutafakkirlar ta'limotlarida estetik tarbiya tizimining birbiridan farqli tomonlari bo'lgani holda umumiylik ham mavjud bo'lib, u yagona estetik orzuni qaror toptirishga, yagona axloqiy xulq-atvor va fuqarolik fazilatlarini shakllantirishga xizmat qilgan edi. Avvallari estetik tarbiya o'ta tor va bir tomonlama talqin qilinardi, ya'ni uni san'at asarlarini to'g'ri idrok etish, bu bilan alohida lazzatlanish yoki biror san'at turini bilib olib, muayyan badiiy ko'nikmalarga ega bo'lish doirasida inkor etilardi. Ba'zan estetik

tarbiyaga odamlarda yuksak estetik did-farosatni shakllantirish sifatida qaralar edi. Bularning barchasi badiiy estetik tarbiyaning vazifa va maqsadlari doirasiga kiradi.

Bugungi kunda badiiy tarbiyaning asosiy maqsadi – munosabatlarni san'at vositalari yordamida shakllantirishdir. Estetik tarbiya bilan badiiy tarbiyani bir-biriga tenglashtirish ham, qorishtirish ham, qarama-qarshi qo'yish xam xato bo'lardi. Shuni nazarda tutish lozimki, estetik tarbiya san'at bilan chegaralanib qolmaydi, balki uning asosiy mazmuni insonning voqelikka estetik munosabatini faollashtirish va rivojlantirishdan iboratdir. Voqelikka estetik munosabat o'z xususiyatlariga ega bo'lgan holda nisbiy mustaqillikka ham ega bo'lib, foydali-amaliy, ilmiy-nazariy munosabatlarni xam o'z ichiga oladi. Binobarin, voqelikka bo'lgan inson munosabatining xar qanday ko'rinishi estetik mazmundan ajralib qolsa, u asl insoniy mohiyatini yo'qotib qo'yadi.

Ko'rinib turibdiki, estetik munosabat hayotga iste'molchilik nazari bilan qarashdan xalos bo'lish, dunyoga keng va xolis qarash, odamlarda, tabiat voqea-hodisalarida, narsalarda, eng avvalo, jamiyat, insoniyat, taraqqiyoti uchun xizmat qiladigan ijtimoiy axamiyatli bo'lgan fazilatlarni ko'ra olish qobiliyatini tarbiyalaydi. Estetik tarbiya, eng avvalo, kishilarning estetik didlari shakllanishiga katta ta'sir o'tkazadi. Shaxs o'zligi uning estetik didi orqali namoyon bo'ladi. Estetik didda inson aqliy va hissiy dunyosi, orzu-umidlari, talab-ehtiyojlari, maqsadmanfaatlari ro'yobga chiqishi ifodalanadi.

Did faqat kayfiyat baholarigina emas, balki insonning samarali faoliyati vositasida ham tarkib topadi. Inson faoliyatining barcha samarali faoliyatlarida uning didi aks etadi. Estetik tarbiya o'z diqqat-e'tiborini shaxs estetik ehtiyojlarini shakllantirishga qaratadi, xilma-xil o'ta murakkab talab-ehtiyojlarni birlashtiradi, uyg'unlashtiradi va hamoxang tarzda amal qilishi uchun shartsharoitlar yaratib beradi.

Estetik tarbiyaning inson talab-ehtiyojlari madaniyatini shakllantirishdagi o'rni ham beqiyosdir, zero insonning talab-ehtiyojlari madaniyatida muayyan mezon tuyg'usi ham mavjud bo'lishini, bu mezon tuyg'usi shaxsiy ehtiyojni jamiyat ehtiyoji bilan mutanosib tarzda qo'shib olib borishni taqozo etadi. Ana shu mezon tuyg'usida yetuklikka erishish estetik tarbiyaning eng muhim vazifalaridan biridir. Estetik ehtiyoj faqat moddiy va ma'naviy go'zalliklardan lazzatlanishgina emas, balki har qanday amaliyot sohasida narsalarni nafosat qonunlariga rioya qilgan holda yaratishni, faoliyatga go'zallikni tatbiq qilishni ham bildiradi. Shu bois estetik tarbiya hayot jabhalarining hammasiga, ya'ni o'qish, mehnat qilish, ilmiy va texnik izlanish, jamoaviy faoliyatga tatbiq etilishi lozim bo'ladi.

O'smir yoshdagilar, talabalarni estetik tarbiyalash va rivojlantirish estetik tarbiya tizimi yordamida amalga oshadi. Estetik tarbiyani tashkil etish tizimida qator tamoyillar yotadi. Estetik tarbiya va badiiy ta'limning hamma uchun umumiyligi shundaki, kattalar va bolalar ma'naviy hayotda, kundalik mehnat, san'at va tabiat bilan muloqotda, turmushda va shaxslararo munosabatda estetik hodisalar bilan doimiy ravishda o'zaro munosabatda bo'ladi. Ana shu jarayonda ularning go'zalligi va xunukligi, fojiali va kulgili jihatlari namoyon bo'lib boradi. Bundan ma'lum bo'ladiki, estetik savodlilik, ideallar, estetik rivojlanish va badiiy ta'limsiz, ishda mahsulotni estetik takomilga yetkaza olmasdan, shaxsning har tomonlama barkamol bo'lib rivojlanishi mumkin emas.

Estetik tarbiyani tashkil etish tizimi yana barcha tarbiyaviy ishlarga yaxlit yondashuv tamoyiliga asoslanadi. Talabalarning estetik tarbiyasida san'atning barcha turlari o'z-o'zidan birga harakatlanadi, o'smir shaxsiga yaxlit ta'sir ko'rsatadi. Bunday o'zaro harakat badiiy

asarlar, tasviriy san'at, musiqiy savodxonlikni oshirishda mustahkam aloqadorlik natijasida amalga oshadi. Bundan tashqari estetik tarbiya fan, mehnat, jismoniy madaniyat, estetik munosabat va turmush go'zalliklarini ochish hisobiga ham amalga oshadi.

Estetik tarbiya tizimi talabalarning butun badiiy-estetik faoliyatini hayot, jamiyatning amaliy taraqqiyoti, ularda dunyoqarash va axloqiylikni shakllantirish jarayoni bilan o'zaro aloqadorlik tamoyiliga tayanadi. Jamiyatning demokratlashuvi – go'zallik va axloqiylik manbaidir. Hozirgi yoshlarda mehnatsevarlikni, milliy qadriyatlarni, san'atni qadirlash hissini kuchaytirishimiz lozim va estetik dunyoqarashni shakllantirish zarurdir.

Hayotimizni ranglar o'rab turibdi. Atrofimizni, butun olamni ranglarda ko'ramiz. Rang faqatgina fizik hodisa emas. U insoniyat madaniy kapitalining ajralmas qismi hamdir. Ranglar odamlarni o'rab turgan olamning muhim qismi, unga o'zgachalik baxsh etadigan xususiyatdir. Shu bois odamlar ko'p narsalar, buyumlar, joylar, shaxslarni ranglar bilan uyg'unlikda tasavvur qiladi. San'at bu fanning yagona tadqiqot ob'ekti emas.

Hozirgi paytda texnika estetikasi va uning amaliyotdagi sohasi dizayn, atrof-muhitni go'zallashtirish, tabiatdagi nafas borasidagi muammolar bilan ham shug'ullanadi. "Estetika" atamasi yunon tiliga qaytadi aisteticos (hislar orqali seziladi). Go'zallikning turli shakllari ushbu falsafiy ta'limotning asosiy tadqiqot mavzusiga aylandi. Aqlli, ma'naviy jihatdan rivojlangan inson tabiatdagi, san'atdagi va kundalik hayotdagi go'zallikni qanday ko'rishni biladi, atrofdagi haqiqatni jalb qilishga intiladi. Biroq, zamonaviy jamiyatda iste'molchilik, moddiy qadriyatlarga egalik qilish tendentsiyasi sezilarli bo'lib bormoqda. Shaxsning intellektual tarbiyasiga katta ahamiyat beriladi. Ratsional-mantiqiy yondashuv hissiy, hissiy komponentni siqib chiqaradi. Bu nomoddiy madaniy merosning qadrsizlanishiga, insonning ichki dunyosining qashshoqlashishiga va uning ijodiy salohiyatining pasayishiga olib keladi.

Shu munosabat bilan yosh avlodni estetik tarbiyalash alohida ahamiyatga ega. Uning maqsadi shaxsiyat madaniyatini shakllantirishdir, unga quyidagilar kiradi: Estetik hislar. San'at va hayotda go'zallikni ko'rish qobiliyatlari. Estetik tuyg'ular. Bu tabiat hodisalari, san'at va hokazolarga baholovchi munosabatda bo'lishga asoslangan insonning hissiy tajribalari. Estetik ideallar. Bu shaxsning mukammallik haqidagi g'oyalaridir. Estetik ehtiyojlar. Go'zallik bilan turli xil ko'rinishlarida muloqot qilishga intilish. Estetik did. Bu go'zal va chirkin narsalarni ajrata olish, ularni mavjud estetik bilim va shakllangan ideallarga muvofiq ravishda baholash qobiliyatidir. Ta'lim ishida odatda quyidagi tarkibiy qismlar ajratiladi:

Estetik tarbiya. Jahon va milliy madaniyat bilan tanishishni, san'at tarixi bilimlarini o'zlashtirishni o'z ichiga oladi. Badiiy va estetik tarbiya. U bolalarni ijodiy faoliyatga jalb qilishni, ularning didi va qadriyat yo'nalishlarini shakllantirishni ta'minlaydi. Estetik o'z-o'zini tarbiyalash. Uning jarayonida inson o'zini takomillashtirish bilan shug'ullanadi, mavjud bilim va amaliy ko'nikmalarni chuqurlashtiradi. Bolaning estetik ehtiyojlarini, shuningdek, uning ijodiy qobiliyatlarini tarbiyalash. Insonda go'zallikga bo'lgan ishtiyoq, o'z-o'zini namoyon qilish orqali dunyoga yangi narsalarni olib kirishni istash kerak. Bolaning estetik madaniyati ikki yo'nalishda shakllanadi: umuminsoniy qadriyatlar bilan tanishish va badiiy faoliyatga qo'shilish.

Bunga muvofiq, o'qituvchilar oldida turgan ikkita vazifa guruhi mavjud. Birinchisi, yosh avlodning estetik bilimlarini shakllantirish, ularni o'tmish madaniyati bilan tanishtirish uchun mo'ljallangan. Bolalar hayotdagi, mehnatdagi, tabiatdagi go'zallikni ko'rishga, unga hissiy munosabatda bo'lishga o'rgatiladi. Estetik ideallar shakllanmoqda. Harakatlar, fikrlar, tashqi

ko'inishda mukammallikka intilish rag'batlantiriladi. O'qituvchi estetik didning hamma odamlar uchun har xil ekanligini unutmasligi kerak. Ba'zi bolalar klassik musiqani hayratda qoldiradilar, boshqalari hard rock bilan xursand bo'ladilar. Bolalarni boshqa odamlarning va davrlarning didini o'ziga xosligi bilan bog'lashga, ularga hurmat bilan munosabatda bo'lishga o'rgatish kerak. Ikkinchi guruh vazifalari bolalarning amaliy badiiy faoliyatida ishtirok etishni o'z ichiga oladi. Ularga rasm chizish, ertaklar tuzish, plastilindan haykaltaroshlik, raqsga tushish, cholg'u asboblarida o'ynash, qo'shiq aytish, she'r aytishni o'rgatadilar. O'qituvchilar tomonidan teatrlashtirilgan tomoshalar, konsertlar, adabiy kechalar, ko'rgazma va festivallar tashkil etiladi. Natijada, bola faol ijodiy faoliyatga qo'shiladi, go'zallikni o'z qo'li bilan yaratishni o'rganadi va ulg'ayadi.

Hozirgi kunda chet el madaniyati kirib bormoqda va qadriyatlar, etika-estitikamiz unitilib bormoqda. Talabalarda badiiy-estetik madaniyatni rivojlantirish, milliy qadriyatlarni, mehnatsevarlikni singdirish zarur va muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar/Используемая литература/References:

1. Eaton, J. S. (2012). Accreditation and the Future of Higher Education. Council for Higher Education Accreditation (CHEA).
2. National Association of Schools of Music (NASM). (2020). Handbook on Accreditation Standards for Music Education. NASM Publications, USA.
3. Association Européenne des Conservatoires (AEC). (2018). European Standards for Music Higher Education Accreditation. Brussels, Belgium.
4. Palmer, D. (2019). European Music Accreditation Systems: Comparative Study of Higher Music Education Standards. Oxford University Press.
5. Musical Higher Education and Accreditation. (2018). Quality Assurance in Music Education: Global Perspectives. Routledge.
6. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. (2023). O'zbekiston oliy ta'lim tizimida xalqaro akkreditatsiya bo'yicha yo'riqnoma va tavsiyalar.